

דמויות מקראיות – כמופת ציוני – בראי השירה

28 יאיר

ד"ר רחל עופר

נזן נתן אלתרמן

(פסח תש"ט)

הנה תמו יום קרב וערבו נתן אלתרמן

2

הנה תמו יום קרב וערבו
המלא זעקת מנוסה,
עת המלך נפל על חרבו
וגלבע לבש תבוסה.
ובארץ, עד שחר קם,
לא נדמו פרסות הרץ,
ונחירי רמכו בדם
מבשרים פי הקרב נחרץ.

הנה תמו יום קרב וערבו,
והמלך נפל על חרבו.

בהכריק על הרים אור יום
בא הרץ אל מפתן אמו
ובנפלו לרגליה דם
את רגליה כסה דמו.
את רגליה כסה שני
ויהיה העפר שדה-קרב.
ובדברה אליו: קומה, בני –
מני דמע חשכו עיניו.

ויספר לה יום קרב וערבו, –
איד המלך נפל על חרבו.

אז אמרה לו לנער: דם
את רגלי אמהות יכס,
אכל שבע יקום העם,
אם עלי אדמתו יובס.

את המלך פקר הדיון,
אך יורש לו יקום עד עת,
כי עלי אדמתו השעין

את חרבו שעליה מת.

כה דברה וקולה הרעיד,
ויהי כן. וישמע דוד.

מכללת הרצוג-גוש עציון

ימי עיון בתנ"ך

קיי"ת תשע"ג

1

בבקתה מתמוטטת מישן,
עם אחיו, בחסדי אל חנון,
התגודר לו אי-אז איש בגשן,
איש-עברי פלמוני ושמו נזן.

בעמקי ספר-שמות – שם שקע הוא
בין מכרות רעמסס או פיתם,
ולמופתים נוראים לא חכה הוא
כי אמר הוא: מופתים? מה פתאם?

תחת שכט נוגש, הקורע
מעליו את עורו הצהב,
דם הלך, הוא, אריש ונגע,
ולכו לא נשבר ממכאוב.

ובאותה הליכת עצלתיים
הוא נגש ואסף את פליו
כיום צאת ישראל ממצרים...
כאמור שם בספר העב.

והדליקו שמים וארץ
את מופתי לדתו של העם,
ורתחו התהומות וסערו
ולשנים נקרע הים –

אבל גם את הים הקרוע,
והמות משני עבריו,
הוא עבר, עם סלו הקלוע,
כדבר המוכן מאליו.

והקרב לא נתן בו צמרמרת
ולבו עוד עקש ומחשה –
כך הגיעה אתו המסרת
אל פסוקי "אז ישיר משה"...

א ב ל א ז, עת גלגל כמו רעם
שיר-החג באדיר על החוף, –
אז (גם נזן לא ידע עוד מה-טעם...)
בו השבר לכבו כי בא סוף...

הוא זכר את הטיט והחמר,
וזכר את השוט באדם,
ופצעיו, שהחרישו בלי אמר,
צעקה נשאו יחד פתאם.

הוא זכר המופתים שבארץ,
הוא זכר את החשך ודם,
הוא זכר התהומות שסערו,
הוא ה ב ין
כי נקרע לו הים –

בידו השעירה כמו יער
את ראש בנו הוא החליק בערנה.
ויהושע (בן-נזן) עודו נער
עודו נער קטן בגדנ"ע...

בעמקי ספר-שמות התיפח
איש זקן מפשרי ישראל –
והאיר אז אותו הירח
הדולק מעלינו ה ל י ל.

3

וימת שאול ושלשת בניו ונשא כליו
גם כל אנשיו ביום ההוא יחדו (שמואל א', ל"א, ו')

בעין דור שאול טשרניחובסקי

4

...ובחשכת הליל בלי קשת ושלח
על סוס קל עין-דורה בא שאול המלך.

ובאחד הפתים אור כהה הופיע:
"פה תגור" - הנער לו חרש הביע.

"את בעלת-האובז" - כן, ארזני, הנני"
- "נא קסמי באוב, צל הראה הראיני!"

עלטה... אש זועות... בפנה קלחת,
ושמות כל השדים ובלילה רותחת...

וכנחש יתפחל בין עשבי הבשן
יחלו, יתאבכו כל תימרות העשן.

ובמעגל הקסמים, בגפרית משוח,
שם יעמד המלך, לא לבו ינוח.

ויצורי ערפל וצלמים נשערים...
אגלי הזעה על לחיו נגרים.

אף רוחו בו רפתה, גם נפשו דואבת.
מה ימס בו לבו וינבא המות!

וחייו כפחזה יעברו, יאתיו...
"הנח לי, הנח לי" - שפתיו יכערו.

עלטה... אש זועות... רממת השחת...
מעגל הקסמים ועשן הקלחת...

ויזכר המלך את גבע ועלומיו,
אביב חלדו, טרם יקררו עוד שמיו.

ותמונות מרהיבות עיניו תחזינה:
כר נרחב יופיע, ופרות תרעינה,

ותכלת רום שחק, גם ריחות עדנים.
אל תחת צל אלה, חסן כאלונים,

שם שלו ינוח הרועה העלם,
ולנגדו ירקדו הכקרים בתלם.

אך שלוח ונעם, אך יפעה והדר...
מה נעמו צלצלי פעמון העדר!

אחד אחד נפלו גבורים, בתקע
שופר אדירים על הרי גלבוע.
- עיפת, המלך, סב אחרי הצנה,
עוד כחי במתני, עליה אגינה.
- רבים ממנו היום הערלים,
תקע: חזקו ואמצו, גבורים עמלים!

- בחצים ירבו ולא יקרבו הנה!
עיפת, המלך, עלי השענה!
- לא עת להנפש! אין פנאי, התוקע!
עוד מורקים חנייתות, עוד אויב ירע.
רבים ממנו היום הערלים.
תקע ויחלצו היושבים על הפלים!

- גם קרני החמה בי כלו חמתן.
הגד מה בפידה? - כי נפל יונתן.
- עוד שנים לי בנים פה במערכה.
תנח על ראש מביא שנים הברכה.
רבים ממנו היום הערלים.
תקע ויבואו השכטים הבדלים!

- אל הסוג ממקום בו נעמדה, אל נוע.
מה תגיד, המגיד? - גם מת מלפישוע!
- עוד לנו מלחמה, וקרבות עוד באים.
כי נפל האחר, שם יפלו עוד שנים.
רבים ממנו היום הערלים.
הבזו למשטינים ומפגרים עצלים!

- על חרבה תפל, ואל תפל בידיו!
מה תגיד, המגיד? - כי מת אבינדב!
- הוא מת! ולו תעמד האבן הראשה.
נסיכים מנדבים נדבתם פי שלשה.
רבים ממנו היום הערלים.
הכבש ישראל, אם נשחט כרחלים!

תקע תקיעה גדולה תקוע ותקוע
וישמעו העברים: דם! דם על גלבוע!
תקע נגבה, צפונה, קדמה וימה -
תרגו הארץ ותרעד אדמה.
רבים ממנו היום הערלים.
עלנו תפסו מקומם של נופלים וכשלים!

"אנכי, המאשר, גם פריא, גם רענו,
מי יתן אוכלה וכאז אהי שאנו!"

ועצבת נודאה סגור לבו לחצה,
וכמו שפעת-דמעה אל גרונו פרצה.

ופתאם - וירעם קול גדול וחזק,
ראשון-העלטה האיר הכזק.

- אנכי הראה למלך משחה,
מאחרי הבקר היכל הושיבה;

ממחלות רקבון על-מה הרגזתני
ולארצות-החיים מה העליתני?

- מדוע מאחר הצאן לקחתני
ולנגיד על עמה ביום זה שמתני?

כליתי כל כחי בסערות מלחמה,
ואשרי בבית כבר היה לשממה.

עם פלשת סבוני, בעותי-צלמות -
הרוח הרעה תדכאני עד מות.

איש-האלהים! מה אל יענני?
כי סר מעלי - מה אעשה? ענני!

מדוע, הוה, מלך על עמה משחתני,
מדוע מאחרי הצאן לקחתני?"

- על מריה, גאון לבה, אלהים יזעמה!
מחר אתה עמי, גם אתה, גם עמך!

באשמרת הבקר בלי קשת ושלח
על סוס קל המחנה שב שאול המלך,

ופניו חורו, אך בלבו אין מורא.
ובעיניו מתנוצצות - היאוש הנורא.

5

על הילד אברם נתן אלתרמן

בהיותו ישן על מדרגות ביתו בפולין כתם
המלחמה, מפחד לשכב במטוה.

עיר פולנית,
ירח רם,

וכתמיד - עננים בשיט.
בבוא לילה שוכב הילד אברם
על אבני מדרגות הבית.

מתצננת אמו לפניו מקורב
ובהגליה בארץ איננה נוגעת.

ואומרת: אברם, קר הליל ורטב.
ביתה בוא, למטה המצעת.

ועונה לה אברם:
אמי, אמי,

לא אישן במטה ככל ילד.
כי אותך בה ראיתי,

אמי, אמי,
ישנה ובלבד מאכלת.

מתצב אז אביו ומושיט אליו יד
וגוער בו, שקוף וגבוה.

ואומר לו: אברם, בוא הביתה מיד
בני אברם, חיש הביתה בואה.

ועונה לו אברם:
אבי, אבי,

שם אפחד לעצם העינים.
כי אותך שם ראיתי,

אבי, אבי,
דם ישן, בלי ראשך על כתפיים.

אז נצבת מולו אחותו הקטנה
וקוראת לו הביתה בבכי.

אך עונה לה אברם: שמה את ישנה
עם דמעת הממים על לחי.

לפניו מתצבות אז שבעים האמות
ואומרות:

הננו עליך!
בשבעים פקודות-חק ושבעים קרדמות
אל הבית הזה נשיבך!

6

הגבור האמתי של העקרה יהודה עמיחי

הגבור האמתי של העקרה היה האיל
שלא ידע על הקנניה בין האחרים.
הוא כמו התנדב למות במקום יצחק.
אני רוצה לשיר עליו שיר זכרון,
על הצמר המתלחל ועל עיניו האנושיות
על הקרנים שהיו שקטות כל כך בראשו החי
ואחר שנשחט עשו מהן שופרות

לקול תרועת מלחמתם
או לקול תרועת שמחתם הגסה.

אני רוצה לזכור את התמונה האחרונה
כמו תצלום פה בעתון אפנה מעדן:
הצעיר השזוף והמפנק בכגריו המגנדרים
ולידו המלאך הלבוש שמלת משי ארפה
לקבלת פנים חגיגית.
ושניהם בעינים ריקות
מביטים אל שני מקומות ריקים

ומאחוריהם, כרקע צבעוני, האיל
נאחו בסבר בטרם שחיטה.
הסבר ידיו האחרון.

המלאך הלך הביתה
יצחק הלך הביתה
ואברהם ואלהים הלכו מזמן.

אבל הגבור האמתי של העקרה
הוא האיל.

ואותך במטה המצעת נביחה
וישנת בה דם כאביך!
ואברם בחלום
צועק "אבי!"

וקורא שם אמו ועונה היא:
בני, אשרי... כי לולא השכין בלבכי.
לבכי בני נשבר לשניים.

אז כליל השלך הס
ורית הועם,

ומול ברק פגיונות שוחרים לציד,
היה דבר אדני אל אברם. אל אברם
הישן בפרוזדור הבית.

לאמר: אל תירא
אל תירא, אברם,

כי גדול ועצום אשימך.
לך לה, דרך ליל מאכלת ודם,
אל הארץ אשר אראך.

לך לה דרך ליל מאכלת ודם
פחיה, פתולע, כצפור.
מכרכידי אני אברך, אברהם,
ומקלליך אאר.

★

— כן. לפרק הזה בקורות העתים
שם קרא בעולם: בעית הפליטים!
אך לא זו הכעיה,
לכלרים בני חיל...
ולא היא הקונצרט תיקים ותיל!

★

ולא היא מוליכה הספינות אלי ים!
כי מוליך אותן רעם עתיק וגבוה,
כי מוליך אותן צו לדותיו של העם,
כי מוליך אותן דבר אדני אל אברם.

— ויחרד אברהם ויפל על פניו
ויצא מני בית ושער
כי הצו שרעם על אברם האב
רועם על אברם הנער.

7

אני רוצה למות על משתי
פל הלילה צלחה צבא מן הלילה
להייער עד שדה הקטל ועד בקליל.
המתים פאך מה שכתבו בערב ובשתי.
אני רוצה למות על משתי.

עיניהם היו צרות כבשוק האשנבים,
אני תמיד מששים והם רבים.
אני מקרח לפנות. הם יכולים לחקור אותי.
אבל אני רוצה למות על משתי.

שמש הם בנבועון. הוא מיכן לעמד נצח.
בשגיל להאיר לעורכי קרב נרצח,
אגילי לא אראת כשיתקע את אשתי,
אבל אני רוצה למות על משתי.

שמשון, ובנרתו בשער ארף ושחור,
את שלי בוזו כשעשיתי לגבור
חובה ולמדוני לדרוך את קשתי.
אני רוצה למות על משתי.

ראיתי פי אפשר לגור ולהסתדר
ולקחתם גם לצ ארניה, אם אין מקום אחר.
בקר לא אקפת לי למות ביהודותי,
אבל אני רוצה למות על משתי.

אחר התאמות הראשונות
חזר דוד אל כל הנזירים,
ויקבר הרובצים בשירינות
היו כל כך המבויים.

במבטות כפתי, בצחוק צרודי.
ומישור קליל ונאורים
נרקו. אצל דוד וזהו גלמוד
תוש לא ראשונה שאין עוד נזירים.

ולא ידע פתאם היכן נח
את ראש זלית שמאום מה שכתב
רעוד התייך אותו במלפיו.

כבוד ומיקור היה ששאו
לאפרי נדום שפודי: הרחק
שוב לא שמועו, כמותו, אף הקום צועק.

ענבר רווח

13

קשר

רוח עברי

קו קו נקודה לקו

עשי לי סימנים

בשביל צוקה אחת מכרת.

צו לצו זעיר שם זעיר שם

כאן שדות, בית לחם יהודה

עבר.

רוח / טינה הדור

12

בין קצר כפתי

מנחת רוח,

צחוקה, בקינה,

רוח הצווקה, הקטנה

מול אבדנה, מול בדידותך

מסירותי נראית קטנה ורומומית

זהב בין זידה, בין כתפיה,

בגון שערך שהתאדם כה

בשדות בית לחם

הקלד שאול נאוי

(א)

נתנו לו אצבע ולקח את כל הנד,
נתנו לי יד ולא לקחתי אפילו זרת.

בצת לפי התאמן בתרבות רגשות ראשונים,
התאמן הוא בקרצית שוקרים.

דיסקיות דפקי היו כטפות מברו,
דיסקיות דפקו כהלמות פטישים בבנו חרש.

הוא היה אחי הגדול
קבלתי את בגדיו המשמשים.

(ד)

אני ענת,

משמי היא מלכותי.

שמי היא אדקמי,

הלומי, פסק סדיו.

הליתי את בגדי על כסא

בשביל מקור.

הוא תלה את מלכותו

במקגרת וצם זהב

בקיר השמים.

ורועותי קצרות, כחוט קצר מדי

לקשר וביילה.

ורועותיו שרשרות בנמל

לפשא מצבר לזמן.

הוא מלך מת.

אני אדם עברי.

רוח / אברהם שמואל שוורץ

11

בלמדה ונכרה תועה היא בשדי בית לחם,
מטבח מרמיל ריק וטלוא לה על שכם
ומכסה מצרומיה שלמה פשוטה, בלה...
קומחה הגאיונה בגאון התמר זקופה,
ושמש קין יהודה על יפעחה השזופה,
על שחרות ראשה תך כאלמות-אש מלמעלה.

טעונים אוצרות עשר בשל גנוי השבלים
נמתחים לעיניה שם מרחקים אי-מגבלים
של שר-תרומות נושקים בפני שמי הטהר...
ולארכם ולרחבם שורות, שורות מנפרות
של קוצרים ושל קוצרות צוהלים משמרעות
והקצבתן מנענה בין נחשולי-כר זוהר.

מתנוצצים, מונפים ומורדים המגלים,
ונופל ארצה שפע רך של זהב, זהב שבלים,
ונצבר לצרמות ולגלי ברכה...
ועל הקציר שירת גיל ואשר רב ותנוכה
מלכות קוצרים, יוצרים עשר ארצם הגאהובה,
נופלת בעזו, בהדר וברוחה...

רחל

הן דמה בדמי זורם,

הן קולה בי כן -

רחל הרועה צאן לבן,

רחל - אם האם.

ועל כן הבית לי צר

והעיר - זרת,

כי היה מתנופף סודרה

לרוחות המדבר ;

ועל כן את דרכי אהו

בבטחה כזאת,

כי שמורים ברגלי זכרונות

מני אז, מני אז!

י. א. י. 14

10

רוח המואכה ידעה הכל על חטה ושדות חטה
על עינים גדולות באהבה ועל שלף זהב אחר הקציר.

ונעמי שאמרה, אני מלאה הלכתי וריקם השיבני
ארני, ידעה הכל על שהליו הרק והפלא
על בניה שמחו ועל אנקת רחם מתרוזן
כמו אקורדיון שעושה מנגינה מן הפלא והריק.